HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yıl: 4 — 15 Eylül 1934 — Sayı : 40

GAZİANTEP VİLÂYETİNDE ELBEYLİLER

Gaziantep vilâyetinin merkez, Kilis, Nizip kazalarında ve Bihisni havalisinde eski Türkmen ananelerinin hâlâ yaşadığı görülmektedir. Çoktan yerleşmiş olduğu halde aşiret hayatına ait rivayetleri hafızasında saklıyan Türkmenler bulunduğu gibi, aşiret ananelerine büsbütün yabancı olan Türk köylerine de tesadüf olunur. Böyle köylere misal olarak Gaziantebin şarkında beş saatlik mesafede vaki «Keferbustan» köyünü gösterebiliriz. Bu köye mensup İbiş Kâhya oğlunun verdiği malûmata göre, bu köy ahalisi aşiret ananelerini katiyen bilmezler. İbiş Kâhya oğlu aşiret hayatı ile alâkadar olan köylülerle kendi aralarındaki farkı şu suretle ifade etti: «Türkmen köylülerin yanında oturursan aşiret isimlerini saymağa başlarlar, kimin nesi olduğunu, babasının nasıl dövüştüğünü, filan aşiretle nasıl kavga ettiğini söylerler. Biz ise aşiret ismi bilmeyiz. Biz Türküz, kan alıp vermemiz de yoktur, köyümüz yirmi, yirmi beş evden ibarettir. Düğünlerimiz de Türkmenlere benzemez. Aşiretlerde kadın erkek beraber olur. Bizde böyle değildir, bilakis bizde bir kızın elinden bile tutulamaz. Köroğlu destanını ve buna benziyen diğer destanları da bilmezler. Başka köylere nazaran Keferbustanlılar sofudurlar, rakı, filan da içmezler.»

Çoktan meskûn olduğu halde aşiret ananelerini devam ettiren Türkler de vardır. Bunun misali Elbeylilerdir. Elbeyliler hâlâ «aşiret» tesmiye olundukları ve aşiret usulü idaresini bütün ananelerile muhafaza ettikleri halde göçebe olanları yoktur. Hep meskûndurlar.

Elbeyli Türkmenleri bu gün otuz dört parça köyden ibaret olup Suriye hududu dahilinde kalmışlardır. [1] Bu köylerin bulunduğu mahal ve isimleri aşağıda gösterilmiştir:

1 — *Sipahi köyü.* Ağcakoyunlu istasyonuna yarım saat mesafede, hattın cenubunda vakidir. Önce Elbeyli beyleri bu köyde otururlardı.

2 — *Arapaczi.* Ağcakoyun-

[1] Ali Rıza beyin «Cenupta Türkmen Oymakları» adlı eserinde de Elbeyli köylerine ve aşiretine dair malumat vardır.

lu istasyonunun cenubunda on bir dakika mesafededir.

3 — *Kadılar*. Ağcakoyunlu istasyonunun cenubunda on beş dakika mesafededir.

4 — *Haydarpaşa*. Mezkûr istasyonun cenubunda üç çeyrek saat mesafededir.

5 — *Eşekçi*. Mezkûr istasyonun cenubunda bir saat mesafededir.

6 — *Baltacık*. İstasyona bir saat mesafededir, cenuptadır.

7 — *Memiri*. Cenupta bir buçuk saat mesafededir.

8 — *Çortinhöyük*. Cenupta, üç çeyrek saat mesafededir.

9 — *Öküzöldüren*. İstasyonun cenubunda on dakika mesafededir.

10 — *Babıleylim*. İstasyonun garbında bir buçuk saat mesafededir.

11 — *Ziyaret*. Ağcakoyunlu istasyonunun cenubu garbisinde bir buçuk saat mesafededir.

12 — *Taşkapı*. İstasyonun garbı cenubisinde iki saat mesafefededir.

13 — *Kocalı*. İstasyonun cenubu garbisinde iki saat mesafededir.

14 — *Zülf*. İstasyonun cenubu garbisinde iki buçuk saat mesafededir.

15 — *Sandı*. İstasyonun cenubu garbisinde üç saat mesafededir.

16 — *Arapçevirdin*. Cenubu garbide dört saat mesafededir.

17 — *Kalkım*. Üç saat mesafede, cenubu garbide vakidir.

18 — *Sekizler*. İki buçuk saat mesafede, garptadır.

19 — *Haliloğlu*. İki buçuk saat mesafede, garptadır.

20 — *Silsile*. İki buçuk saat mesafede, garptadır.

21 — *Kersenli*. İki buçuk saat mesafede, garptadır.

22 — *Ayaşa*. Üç saat mesafede, garptadır.

23 — *Mollaarap*. Üç saat mesafede, garptadır.

24 — *Çobanbey*. Üç buçuk saat mesafede, garptadır.

25 — *Alçı*. Dört saat mesafede, garptadır.

26 — *Telliayşe*. Dört buçuk saat mesafede, garptadır.

27 — *Zihi*. Dört buçuk saat mesafede, garptadır.

28 — *Duyran*. Beş saat mesafede, garptadır.

29 — *Hasan Muhammedin köyü*. Üç çeyrek saat mesafede, istasyonun şarkındadır.

30 — *Gemuntepe*. On dakika mesafede şarktadır. Elbeyli beyi bu köyde oturuyor.

31 — *Karacaviran*. Garpta, üç çeyrek saat mesafededir.

32 — *Üçkaya*. Bir saat mesafede, garptadır.

33 — *Çınkallı*. Bir buçuk saat mesafededir, garptadır.

34 — *Beylerbeyi*. İki saat mesafededir.

Elbeyli beyi Mehmet beyin « Kersentaş » civarında yeni tesis edilmekte olan «Hacer» köyünde verdiği malumata göre Elbeyli aşireti eski zamanda Sivas ve Kemah havalisinde bulunmuşlardır. Sonra hükûmet emrile Sacur neh-

rinin bugünkü Suriye hududuna çıktığı yerlere iskân edilmişlerdir. Rivayete göre buradaki araplara karşı kullanılmak maksadile getirilmişlerdir. Mehmet beyin ecdadından biri burasının hudut kumandanı olmuştur. Elbeyli beylerinin sülalesine, diğer Türkmen beylerinin sülalesi gibi, «Torun» tesmiye ederler. Bunlar Kemahtan gelmişlerdir. « Sultan Melek » in uşağı (evladı) imişler. Elbeyliler içinde bulunan « Şahveli » ler ise Hamadan gelmişlerdir. Elbeyliler bunlarla «Fellah» diye alay ederlermiş. Elbeyli aşireti dört bin kadar haneden ibaret olup hepsi meskûndurlar. Göçebe halinde bulunanları kalmamıştır.

Karaşıhlı Süleyman ağanın verdiği malûmata göre Elbeyli aşireti ve bütün Türkmenler Sivas ve Kemah havalisinden sürgün olarak buraya getirilmişlerdir. Geldikleri zaman bütün bu Türkmen aşiretleri seksen bin çadırdı. Bunların davul, zurna çalan *Abdal*ları beş yüz çadırdı. *Abdal*lar kıptidir. Şimdi de *Elbeyli Abdalları* ve Türkmen abdalları ayrıdırlar.

Elbeyli aşiretinin oturduğu mıntakada «*Ağcakoyunlu*» namında bir mevki olması bunların «Akkoyunlu» heyetine dahil Türkmen boylarından birine mensup olduğuna delil addolunabilir. Kabilelerinin Elbeyli tesmiye edilmesine sebep bunlara yabancı kabileden bey tayin edilmiş olduğu imiş. Bunların buralara Sivas taraflarından geldikleri de Ahmet Refik bey tarafından neşredilen vesaikalarla sabit oluyor.[1] Elbeyli beylerinin (Torun oymağının) « Melik Danişment » ahfadı olmasına dair rivayetlerinin de tarihî bir esası olabilir.

Elbeylilerde Gâvurelli, Tırklı, Birellu ve Torun uymakları vardır.

Eski zamanda Elbeylilerin reisi Uzun Hamza namında biri olmuştur.

Elbeyli aşiretine dair Elbeyli Sadık beyin verdiği malûmat: Elbeyli, Türkmen ve Baraklar seksen bin çadır Sivas tarafından buraya sürülmüşlerdir. Bu, Kadıoğlu Yusuf Paşa zamanında oldu. Burada da rahat oturmamışlar, ona buna çatmışlar, binaenaleyh padişahın emrile Rakaya sürülmüşler. Orada o zaman araplar vardı. Bunlar arapları çöle sürdüler. Bu çölde Yusuf paşa kışlası vardı. Araplar «Beni Sait» kabilesine mensup idiler. Buralarda yine Elbeylilerle Rişvanlar muharebe ettiler. Önce galibiyet Rişvanlar tarafında idi. Pek çok Elbeyli telef oldu. Bu muharebe altı ay kadar devam etmiştir. Nihayet Elbeyliler galip oldular. Yine Araplarla Elbeyliler meyanında «Alabaş» muharebesi olmuştu. Bu da Beni Sait kabilesiledir. Bu muharebede bütün Türkmenler müttefik olmuşlardır.

Abdülkadir

---

[1] Ahmet Refik, «Anadoluda Türk Aşiretleri»: Türkiyat Enstitüsü neşriyatından, İstanbul 1930. Bu eserdeki vesikalarda Elbeyli taifesi «Yürük» ve «Türkmen» diye zikrolunuyor. Bakınız: vesika numarası: 121, 125, 128, 133, 161 ve 211.

İSTANBULDA KULLANILAN DİLEKLER, İLENÇLER

I

Dilekler

Ağzını öpsünler.
Ağzından yeller alsın.
Allah akıl fikir versin.
Allah birin yerine bin versin.
Allah birini bin etsin.
Allah dirlik düzenlik versin.
Allah doğru yoldan çıkarmasın.
Allah evlat acısı göstermesin.
Allah eldekini eksik etmesin.
Allah gönlünün muradını versin.
Allah hayırlı etsin.
Allah hayırlar versin.
Allah hayırlı müşteriler versin.
Allah hasretine kavuştursun.
Allah iyilik versin.
Allah işini rast getirsin.
Allah kârını arttırsın.
Allah kimseye el açtırmasın.
Allah kimsenin evladını dört gözden ayırmasın.
Allah korktuğundan esirgesin.
Allah muinin olsun.
Allah selametler versin.
Allah senden razı olsun.
Allah son nefesinde iman selâmeti versin.
Allah umduğunu versin.
Allah umduğuna nail etsin.
Allah uzun ömürler versin.
Allah yardımcı olsun.
Allah yokluk gestermesin.
Allah yurt yoksulluğu göstermesin.
Allah devlete millete zeval vermesin.
Allah müstehakkını versin.
Babanın canına değsin.
Babanın canına rahmet olsun.
Dinince dinlensin.
Durağı cennet olsun.
Dünya gözile Allah göstersin.
Dünyalar durdukça dursun.
Hayırlı günlere eriş.
İki cihanda aziz ol.
Kabri cennet olsun.
Kolay gelsin.
Koluna kuvvet, kesene bereket.
Mezarına nurlar insin.
Ömrüne bereket.
Rabbim göstermesin.
Sonu aziz olsun.
Su gibi aziz ol.
Sonu hayırdır inşallah.
Tuttuğu toprak altın olsun.
Uğurlu olsun.
Uğurlu kademli olsun.
Yaşı benzemesin.
Yolun açık olsun.

II

İlençler

Adın batsın.
Adın sanın batsın.
Ağzı kurusun.
Ayıbını yer örtsün.
Allah belâsını versın.
Allah cezanı versin.
Allah canını alsın.
Allah ekmeğini elinden alsın.
Allah elinden alsın.
Allahtan bul.
Allahın hışmına (gazabına) uğra. (gel)

Allahın kılıncına gelsin.
Anasından emdiği süt burnundan gelsin.
Arkası teneşire gelsin.
Başı yastık görmesin.
Belâ başına olsun.
Beni unut da tatlı canına düş.
Benim kadar başına taş düşsün.
Berhurdar olmasın.
Bir deliğe sığan başın dünyaya sığmasın.
Boğazın kurusun da bir yudum su veren bulunmasın.
Boğazına ateş düşsün.
Boğazına kor düşsün.
Boyu devrilsin.
Boynu altında kalsın.
Canında bulsun.
Defteri dürülsün.
Dermansız dertlere uğrasın.
Dili tutulsun.
Dili salavata dönmesin.
Dilini eşek arısı soksun.
Dilene dilene sürünsün.
Dişlerin dudakların dökülsün.
Ekmeğini it, yakasını bit yesin.
Elin kırılsın.
Elin ayağın kurusun.
Elin ayağın teneşire gelsin.
Elinden tutan olmasın.
Evlât yüzüne hasret kalsın.
Evi başına yıkılsın.
Gittiği yoldan dönmesin.
Gidişi olsun, gelişi olmasın.
Gözün çıksın.
Gözüne perde insin.
Gözüne mil çeksinler.
Gözünün elifi sönsün.
Güvendiğin dallar kurusun. (kırılsın)
Güvendiğin dallar elinde kalsın.
İçine kıran girsin.
İflah olmasın.
İflah olmaz dertlere düşsün.
İki cihanda yüzün gülmesin.
İki cihanda utanmaktan kurtulmasın.
İki eli yanına gelsin.
İki yakası bir araya gelmesin.
İnim inim inlemekten kurtulmasın.
İsteğin karnında kalsın.
Kademin dağlansın.
Kahrolsun.
Kalkmaz döşeklere yatsın.
Kan kussun.
Kanı içine aksın.
Kapı kapı dilensin.
Kapı kapı dolaşsın da bir dilim ekmek veren bulunmasın.
Kara haberi gelsin.
Kolu kanadı kırılsın.
Kör olsun.
Kör kötürüm olsun.
Kulağına kurşun aksın.
Mal bulsun da fırsat bulmasın.
Muradına ermesin.
Odu ocağı sönsün.
Ocağı batsın.
Ocağı tütmez olsun.
Ocağına incir dikilsin.
Ömrünüze gününüze doymayınız.
Param parça olsun.
Sabaha çıkmasın.
Sağlık selametle olmasın.
Sebep olan sebepsiz kalsın.
Suratına lanet.
Sürüne sürüne ölsün.
Şerrine lanet.

ISARPTADA SÖYLENİLEN

ATASÖZLERİ

Atasözlerimiz daha tamamile toplanamamış ve bu sözlerin delâlet ettiği manalar, hükümler, kıymetler tahlil edilememiştir. Atasözleri sırasına göre bir muhitin tarihî, içtimaî, iktisadî, ahlâkî v. s. gibi hallerini göstermesi itibarile çok mühim hakikatleri ifade eder.

Bunun içindir ki her memleketin, her milletin atalarsözü o memleketin ve o milletin zihniyet ve hususiyetini gösterir. Folkoristler atasözlerine büyük bir ehemmiyet atfederler. Çünkü her milletin fikrî ananelerini bu sözlerde görmek mümkündür.

Memleketin ücra bir köşesinde bulunan bir köylünün söylediği bir söz bazan bütün bir milletin dileği yerine geçer.

Atasözlerindeki samimiyet, sadelik ve tabiilik bunların kıymetini en yüksek edebî bir dereceye çıkarır. Meselâ şu atasözleri ne kadar güzeldir:

Alçak yerde yatma sel alır, yüksek yerde yatma yel alır.

Eden bulur.

Çalma elin kapısını, çalarlar kapını, gibi. Atalarımızin insanî duygularını gösteren ne güzel sözlerimiz vardır: Eğilen baş kesilmez.

Kanı kanla vumazlar, kanı su ile boyarlar.

Ayağile gelene ölüm olmaz, gibi.

Şinasi merhum atasözlerini (Durubuemsali Osmanî) isminde bir kitapta toplamak istemişti. Ahmet Vefik Paşa da bu vadide haylı çalıştı. Bu gün folklor sahasında yapacağımız mühim işlerden biri de bu atasözlerini toplamak, bunları tahlil etmektir. Daha kitaba geçmemiş ne kadar güzel atasözlerimiz vardır. Bu yazımla Isparta ve havalisinde söylenilen bazı atasözlerini yazıyorum. Bunlardan bazıları mukaffadır:

1 — Ölüyü örte korlar,
Deliğe dürte korlar.

2 — Saçak altı kurudur,
Misafirin yoludur.

Şerrine ninni.
Titreye titreye yere girsin.
Vücudu delik deşik olsun.
Vücudu rahat görmesin.
Yaşı toprakta (yerde) sayılsın.
Yatacak yer bulamasın.
Yediği içtiği burnundan fitil fitil gelsin.
Yedi yorgan parçalamadan ölmesin.
Yerin dibine geçsin.
Yetişmesin.
Yurdu yuvası dağılsın.
Yuva kurmak nasip olmasın.
Yüreğinden vurulsun.
Yüzü iki cihanda kara olsun.
Yüzünü şeytan görsün.
Yediği zehir giydiği kefen olsun.
Zehir zakkum yesin.

Mehmet Halit

3 — Ele verir öğüdü,
Kendi kırar söğüdü.

4 — Bir laf attık cizedek [1]
Gider gelir güzedek.

5 — Kesmez pıçak ele şerşem [2]
İş bilmiyen avrat dile şerşem.

6 — Olursa aşımın suyu,
Olmazsa başımın suyu.

7 — Oğlan yiyip oyuna gider,
Çoban yiyip koyuna gider.

8 — Kokmuş ete tuz kâr etmez,
Anlamıyana söz kâr etmez.

9 — Kişi anadan uryan dogar
Gün doğmadan neler doğar.

10 — Kız anadan öğrenir sofra düzmesini,
Oğlan babadan öğrenir oda gezmesini.

11 — Anadan doğar uşak
Deveden olur köşek. [3]

12 — Eşek küle âşık, bülbül güle âşık.

13 — Yaz var kış var.
Ne aladı [4] iş var.

14 — Ne yedim pancar,
Ne de yüreğim sancar.

15 — Yılanın ödü, kuşun sütü.

16 — Alla siner [5], sağlık versin

17 — Balh ye, balık ye, ölmezsen güneşe otur.

18 — Vardığın yerin gözü kör ise gözünü kırpta gez.

19 — Tarlanın taşlısı kızın yaşlısı.

20 — Yedi buçukluk fener, o kadar yanar,

[1] Cizedek : uydurarak

[2] Şerşem : çapaçul, hantal, işe yaremaz, oyalıyıcı.

[3] Köşek : deve yavrusu.

[4] Aladı : acele.

[5] Siner : ferahlık, saadet, iyilik.

21 — Oğlan anası kapı arkası,
kız anası minder kabası.

22 — Üç günlük seyis olmuş kırk senelik gübre karıştırıyor.
Buna benzer söyle bir söz daha vardır :
Cin olmuş da ağız çarpmağa kalkmış.

23 — Ulumasını bilmiyen köpek sürüye kurt getirir.

24 — Dağ diyip dangıldama, dağ arkasında adam bulunur.
(İhtiyatın elden bırakılmamasını ifade ediyor.)

25 — Âşık âlemi kör, her tarafını duvar sanır.

25 — Yiyen ya yatmalı, ya kırk adım atmalı.

27 — Buldun bir koyun, yede doyun.

28 — Sakla samanı
Gelir zamanı
Yaptım bu hanı
Vaktini sorarsan
Kirez zamanı.
(Kirez zamanı diye Ispartanın mayıs ayı zamanına derler ki bazan bu mevsimde kar yağdığı olurmuş, hatta bundan ötürü Ispartada « al kirezin üstüne kar yağdı» sözü de meşhurdur.)

29 — Kım kım kırıtır
Sım sım sırıtır.

30 — Atın talihsizi arabacıya düşer.

31 — Şeytan tütün ekmiş, dibine de işemiş.
Görüp göreceğin rahmet bu olsun demiş.

32 — Durduğu yerde Türemekkin [1] okuyor.

33 — Avrat dövdüren güneş. (Eski zamanlarda batar gibi görünen güneşe aldanarak evlerine geç gelen kadınların erkekleri tarafından azarlandığını ifade ediyor.)

34 — Hergelenin başı döndü, onlar hâlâ konuşuyor.

35 — Sen gıdık, ben gıdık, çocuğu uyudagoduk. (Çocuğu gıdıklıyarak seven anne ve babanın nihayet çocuğu katıltarak öldürdüğünü ifade ediyor.)

36 — Bakanağın oyulsun. [2]

37 — Gör gözüm, gör kaşım
Ağrımasın başım.
Seni görmeyeli ettiğimiz günahlara tövbeler tövbesi olsun. (Ispartada yeni bir şey yenirken eski bir aile halkından her biri yeni yediği bir kirez veya elmayı gözüne, kaşına sürerek bu sözleri söylerler ve sonra bunu yerler.)

38 — Vermezsen aşağı punar kol gibi akıyor.

39 — Deve uymazsa köşek uyar.

40 — Yediği et, bindiği at.

41 — Öz ağlamayınca göz ağlamaz.

42 — Çağrılan yere erinme
Çağrılmıyan yere görünme.

[1] Türemekkin : fesat, hile.
[2] Bakanak : göz

43 — İğde de var, çarhta da var, önündeki forkta da var. (Bir kabahatin müsebbipleri aranırken söylenir. Yani kabahat hem sende, hem onda, hem bunda demektir. Burada fork kelimesi alüfte demektir.)

44 — Düş olmayınca iş olmaz.

45 — Def yarıldı, ayı yoruldu.

46 — Dirgen [1] yiyen öküz yılınadek ofurdur.

47 — Süsken [2] öküze boynuz verilmez.

48 — Doğru sallanır ama yıkılmaz.

49 — Değirmen damı zındandır
Döndüğünden bilinmez
İnsan kısmı şeytandır
Güldüğünden bilinmez.

50 — Biz helva demesini de biliriz, halva demesini de.

51 — Öküze boynuzu yük değildir.

52 — Yalıda biter ot delide olur et.

Toplıyarak yazdığım atasözleri içinde cidden güzel olanlar vardır. Yurdumuzun her yerinde kim bilir böyle ne güzel atasözleri söylenmektedir. Bunları toplıyarak neşretmek folklorumuza bir hizmet olduğu kadar dil ve kültürümüzü zenginleştirmeğe de mühim bir vasıta olur.

Dağlıoğlu
Hikmet Turhan

[1] Dirgen : bir nevi zehirli ot.
[2] Süsken : boynuz vurma.

KİLİSTE HACI KAPISI

Türkiyenin her tarafında olduğu gibi kiliste de hacılara mahsus bazı hususı âdetler vardır.

Hicaza gitmeğe niyet eden zat memleketteki ahbapları, hısımları arasında şehrin cenubunda yahudi mezarlığı denen yere kadar bayraklar, ilahilerle teşyi edilir ve hatta yakın akrabalarından bir kaçı Halebe kadar bu teşyii uzatır.

Hacı Hicazda icap eden dinî ziyaretleri ikmal edip avdet edeceği sırada evine bir telgraf çeker. Bunun üzerine hacının evinde mühim bir faaliyet başlar, ev baştan aşağı temizlenir ve bazan da dıvarlar halılarla tezyin olunduktan maada hususî bir mahiyet gösteren «Hacı kapısı» yapılır.

Kiliste bir hacı kapısı örneği

Kilis ve hatta Nizip kazalarında bile cari olan Hacı kapısı yapmak âdeti memlekette garip ve yabancının çokça nazarı dikkatini celp eden bir âdetti. Hacı Mekkeden çıkar çıkmaz, evinin kapısı iyi bir boyacı tarafından muntazam ve renk renk boyalarla tezyin edilerek üzerine muhtelif resimler dahi yapılır. Bu tezyinat hacının servetile mütenasip olup takriben (200) lira kadar masrafla meydana getirilenleri de vardır. Memleketli boyanan bu kapıyı görünce hacının yakında geleceğini öğrenerek bu vesile ile istikbal merasimi için kâfi istihzaratın vaktile görülmesine hizmet eder.

Ali Rıza

SAFRANBOLUDA VE ÇEVRESİNDE
GÖÇEBELER

Anadoluda gezerken, ovalarda yerleşmiş bir takım insan kütlelerine tesadüf olunur. Evsiz, köysüz ve şehirsiz serbest bir hayat geçiren bu insan kümelerinin bazısı yürük, bazısı kürt ve bazıları da çingenlerdir. Dışardan bakılırsa aynı şartlar dahilinde yaşadıkları zannolunan ve aynı ırktan ibaret sayılan göçebelerin birbirlerile alakalı olmadıkları sabit bir hakikat ise de, bu zamana kadar bunların içine girmek hemen kimsenin hatırına gelmemiş ve kimse bu külfete katlanmamış olduğundan âdetlerine, ananelerine, itikatlarına dair hemen hiç bilgimiz yoktur. Ben, Anadoluda gezdiğim yerlerde bu aşiretlerle bir parça temas imkânını bulduğumdan bunlar hakkında topladığım notları neşrediyorum.

Önce şunu işaret edeyim ki, bizde Halk Bilgisile meşgul bir kaç münevverden gayrısı bütün bu aşiret halinde yaşıyan insanları aynı asıldan ve çingen telakki ederler. Halbuki bünyelerine ve yüzlerine biraz dikkat edilince, bunların hep bir asıldan gelmediği ve sonra âdetleri, itikatları ve ananeleri itibarile de yekdiğerinden ayrı üç kola ayrıldığı görülür. Bu kollar da şunlardır : Yürükler, Kürtler, Çingenler.

Safranbolu civarındaki yürüklerin bir kısmı tahtacılar, bir kısmı da çepnilerdir. Bunlar kısmen mütemmekkindir. Köyler kurup tavattun edenler âdetlerinden, ananelerinden bir çoğunu terketmekle beraber ruhan yerlilerle birleşememişlerdir. Bir defa yürükler yerlilerle sıhriyet tesisinde çok mutaassıptırlar. Son zamanlarda bilhassa harbiumumiden sonra bu âdetin bir kaç yürük ailesi tarafından ihlâl edilmiş olması yürükleri çok müteessir etmektedir. Çünkü onlar, bu takdirde neslin bozulacağını ve aralarındaki tesanüdün kalkacağını ileri sürerek bu halin devamına mani olmak istemektedirler. [1]

Yürükler nesebe çok kıymet verirler. Meselâ bir yürük köyünde her hangi bir ailenin şeceresi birer birer yedi, sekiz batın sayılabilir. Bu suretle sayıp bir köyün bütün ehalisini aynı asla irca etmek mümkündür. Bu köyler ekseriyetle bektaşilik tesiri altında kalmışlardır. Bu sayede ruhan bir hayli incelmişlerdir. Bunlar zaman zaman tertıp ettikleri «Bezmi cemler» de Fu-

[1] Kız alıp verme yüzünden yürükler birbirile hep akrabadır, fakat bu yekdiğerile evleniş yürüklerin zannettiği gibi iyi neticeler değil, bilâkis kötü neticeler vermiştir. Bugün bilhassa mütemekkin yürükler birbirile evlenme yüzünden çok zaif kalmışlardır. Zatî müşahedelerime müsteniden katiyetle söyliyebilirim ki Yürük köyleri gezildiği zaman küçük bir dikkatle bütün gençlerin psikopat olduğu görülecektir. Gerçi bu gençler incedir, zariftir, hassastır, fakat hastadır.

zuliden, Ruhiden, Nesimiden başlıyarak bir çok büyük şairlerin gazellerini, Yunus Emreden başlayıp Dertli ve Figaniye gelinciye kadar bir çok halk şairlerinin nefeslerini, koşmalarını okurlar, bunların hayatlarını anlatırlar, bunların bir çok gazel ve kasidelerini hemen hemen her yürük ezberlemiştir. Yürükler kendilerinin aslen Horasandan geldiklerini iddia ederler. Yürüklerin okudukları kitaplar içinde en çok beğendikleri Fuzulinin (Hadikatüssuada) sıdır. Öyle diyebilirim ki, ümmî bir yürük kadını Türk edebiyatı tarihini işitmek suretile bütün inceliklerile bilir. Yürüklerde kaç göç meselesine çok kıymet verilmez. Fakat Yürükler iffet hususunda çok titizdirler. Aynı zamanda yürüklerin ehli kemâl için ölüm bir gömlek değiştirmedir diye itikatları vardır. Yürükler ruhun öleceğine inanmazlar. İnsanın ölümile cismın değişeceğini, yalnız günahkâr insanların tekrar dünyaya geldikleri zaman cisimlerin yılan, akrep gibi fena şekillere bürüneceğini ve günahı nisbetinde azap çektiğini söylerler. Yürükler tenasüh nazariyesinin en koyu mürevvicidirler. Yürükler eski dinlerinden intikal eden bu nazariyeyi asla atmamışlardır. Hocaların hurî ve gılman ile dolu olan cenneti anasıl Türk olan yürükleri tatmin etmemiş, onlar tarikat perdesi arkasında eski dinlerinin bütün icabatını devam ettirmişlerdir.

Safranboluda bugün yerleşmiş yedi yürük köyü vardır. Bunların başlıcaları : Yürük, Hacılarobası ve Davutobasıdır. Bu köylerin buralara gelip yerleşmesi hakkında şu efsane kikâye edilmektedir:

Yürükler bu ovalara yerleştikleri zaman şimdiki “Konarı» köyü Değirmenderenin bulunduğu yerde imiş. Bu köyün yarı ahalisi islam, yarısı da hıristiyanmış. Yürükler, atlar, inekler, keçiler ve sair bütün ağırlıklarile gelip Kepezle bu Konarı köyü arasındaki araziye yayılmışlar. Fakat her tarafın yerli hıristiyanlarla muhat olması bunların faaliyetine mani olduğundan hıristiyanları kaçırmak için Konarı köyündeki islamların ağası ile Yürük beyi temasa gelmiş. Fakat bu temastan da bir menfaat hasıl olmadığından Yürük beyi bütün ileri gelen ağalarını toplamış. Hıristiyanları burdan kaçırmak için bir çare düşünmelerini ve her kesin fıkrini açıkça söylemesini emretmiş. Ağalardan biri demiş ki:

— Yedi bin keçimiz var, bunların boynuzlarına on dört bin mum diker ve bunları hep birden yakıp Kepez eteklerine koyuverirsin, hıristiyanlar ecinniler bastı diye korkar, kaçarlar.

Bu teklif muvafık görülmüş ve günlerce mum dökülmüş. Bir gün sabahtan akşama kadar mumlar keçilerin boynuzlarına dikilip gece yarısına kadar yakılmış. Boyunlarında çanlar, boynuzlarında

meşalelerle vadiye dağılan bu yedi bin keçinin acaip gürültülerle tam on dört bin meşaleyi taşıyarak etrafa dağılmaları hıristiyanları korkutmuş, bunun ne olduğunu anlıyamıyan hıristiyanlar:

— Cinler bastı, artık buralarda duramayız, diye kaçışmışlar.

Düşmanlarını bu suretle kaçırdıktan sonra yürükler muhtelif obalara taksim olmuşlar : Hacılar obası, Davutobası ve Yürük. Bu köylüler oralarda yerleşmişler. Yalnız asıl Yürük köylüler arttıkça artmış ve nufus tekâsüf ettikçe arazi dar gelmeğe başlamış. Yürük köylüler o dar arazi içinde geçinemez hale gelmişler. İşte bu hâdisenin neticesi olarak erkekler para kazanmak için kadınlarını köyde bırakıp İstanbula koşmuşlar. Yürüklerin buralarda yerleşişlerinin efsanesi budur.

Safranboluda bu mütemekkin yürüklerden başka göçebe yaşıyan yürükler de vardır. Bunlar kafile halinde gezerler. Yazın yaylaya çıkarlar, kışın ovaya inerler. Bunların başlıca meşgaleleri, hayvan yetiştirmektir. Bilhassa ata çok meraklıdırlar. Bu göçebe yürükleri aşiret kürtlerinden ayırmak çok müşküldür. Kürtler bünye itibarile daha kaba yapılıdırlar. Yürükler ise narindir. Göçebe yürükler çok kuvvetlidir. Bilhassa güreşe çok ehemmiyet verirler, bunlar köy düğünlerindeki güreşlere pek uzak yerlerden gelerek iştirak ederler.

* * *

Safranboluda Akgeçit denilen yerde bir kısım kürt aşiretleri otu- rur. Bu aşiretler yazları gezer, kışları buraya gelirler. Kürtler koyun ve hayvan ticareti yaparlar. Bunlar kendi kavimlerinin hususiyetlerinden olan hayvan beslemekte pek mahirdirler. Bilhassa ata çok meraklı olan bu kürtlerde çok iyi cins taylar bulmak mümkündür. Kürtlerin çadırlardaki yaşayış tarzları çingenlerden farksız ve çok iptidaidir. Yalnız kürtlerin çingenlere nazaran farkı yaşadıkları dağ hayatı içinde bir az zengin olmalarından ibarettir. Kürtler aşiretler halinde gezerken koyun, at, eşek ve inek gibi binlerce hayvanı yanlarında bulundururlar. Panayırlara iştirâk ederler ve buralarda epey satış yaparlar. Safranboluda kürtlerin bir de Zaza dedikleri kürtler vardır. Bunları asıl kürtler istihkar ederler. Bu Zaza kürtler düğünlerde davulculuk ve köçeklik etmekle ve hasat zamanı tarlalarda ücretle çalışmakla geçinirler.

Kürtler eğlence ve bilhassa güreşe pek meclupturlar. Bir çok raks usulleri olan kürtlerin «Hoştut» oyunu çok meşhurdur . Bu oyunda bacaklar, kollar, göğüs ve vücudun sair muhtelif yerlerile muhtelif hareketler ve inhinalar yapılır. Her halde bu Hoştut oyunu gelişi güzel kıvrılıp bükülmekten ibaret değil, bilâkis hesaplı bir oyundur. Kürtlerin kendilerine has türküleri de vardır. İşte bu türkülerden bir nümune :

Atım oynar at içinde
Gümüş köstek var kıçında
Eller düğünden geliyor
Salim beyim yok içinde.

Evlerinin önü kavak
Yağmur yağar ufak ufak
Uyan Salim tez gel ağam
Elim kına, yüzüm duvak.

Tomofile bindirdiler
Harmanına gönderdiler
Otuz altı şişe diyince
Salim beyi öldürdüler.

Ankaranın yazıları
Av ediyor tazıları
Uyan Salim tez gel ağam
Yetim kaldı kuzuları.

Şu dağların gazeline
Varın bakın mezarına
Salim beyin kır atını
Çekin Sultan pazarına.

*
* *

Anadolunun ova ve yaylalarında sık sık tesadüf olunan ve köylerin kenarında vakit vakit çadır kurarak, hayvanlarının üzerinde taşıdıkları evlerini, barklarını, neleri varsa ortaya yayarak, elek, kalbur ve bazan yırtık bir körükle üfledikleri ocakta sacayak, maşa ve emmsali demir aletleri yaparak köylerde, şehirlerde omuzlarına aldıkları torba ile bunları bağıra bağıra satan ve temas ettikleri müşterilerini biraz safça bulurlarsa delikanlı veyahut küçük hanımın bir falına bakayım diye işi aile hususiyetlerine döken hassas göçebeleri yani çingeneleri herkes bilir. Anadolunun ekseri yerlerinde elekçi denilen çingeneler gezdikleri köylerde ve şehirlerde o kadar hususiyet peyda etmişlerdir ki hiç bir yerde durmıyan, her boş buldukları yeri kendilerine mesken ittihaz ediveren çingenelerin yalnız boş ova ve yaylalar değil, her köy köyleri, her şehir şehirleridir. İçtimaî ve ananevî karakterlerinden en küçük bir fedakârlık yapmadıkları halde, girdikleri her evin hususiyetine tmessül ederler, girdikleri, yer hıristiyansa hıristiyan, müslümansa müslüman, mecusi ise mecusi oluverirler. İşte zahirdeki bu gösterişe bakan çingeneleri hakikaten müslümandır, hıristiyandır, mecusidir, kanaatini edinirse müthiş surette aldanmış olur. Çünkü çingenelerin kendilerine has âdet leri, ananeleri ve dinleri vardır.

Çingenelerde erkekle kadın arasında tam bir iş bölümü vardır. Kadınları köy köy, mahalle mahalle gezer, falbakar, sacayak satarken erkekler de kalabalık sokaklarda maymun, ayı oynatarak para kazanırlar. Çingen kadınları kara gözlü, kara kaşlı, ince endamlıdırlar. Kızları evlendikleri zaman tabiaten pek çabuk bozulurlar, kızlıkları zamanındaki letafet ve endamlarını kaybederler. Safranbolu civarındaki köçebe çingenelerin düğünleri pek neşeli olur. Çingeneler düğünlere köylüleri de davet ederler. Çingeneler gelini cuma günü merasimi mahsusa ile ırmağa hamam yapmağa götürürler. Çingeneler evlilik rabıtalarına pek kıymet vermez

çünkü gençli, ihtiyarlı, kadınlı erkekli 5 - 10 kişi aynı çadır altında yatıp kalkarlar. Bu itibarla aralarında tesettür yoktur. Çingenelerde kadınların erkeklerle beraber iş gördüklerini yazmıştık. Gerçi, çingenelerde tırahoma yani kızın ailesi tarafından damada para vermek gibi bir âdet yoksa da, zifaf gecesi gelin kocosına şu sözlerle hayatta tamamen beraber çalışacaklarını temin eder:

Ekmeğin boynuma
Tütünün boynuma
Gel gir koynuma.

Safranbolu civarındaki çingeneler, bir yerde sabit durmayıp bir yandan gezdiklerini şöyle hikâye etmektedirler:

Musa peygamber fıravunların takibinden kurtulmak için asasını Nili mübareke vurunca Nil yarılıp kendine yol açtı. İşte nehrin karşı cihetine peygamber geçince ilk önce çingene aşiretine tesadüf etti. Çingeneler bu Tanrı misafirine çok hürmet gösterdiler. Peygamber de çingenelerin çeri başısını çağırıp sırtını sıvayarak dedi ki:

— Rızkınız açık,yolunuz selâmet üzere olsun, her gittiğiniz yerde hür olun. Bu dua yüzünden çingeneler o gündür bu gündür diyar diyar gezer, hür yaşarlar. Maddî, manevî hiç bir esaretin altında değildirler.

Safranbolu çingeneleri cetleri hakkında şu efsaneyi hikâye ederler:

Bundan binlerce yıl mukaddem Asya çöllerinde yaşıyan, büyük bir kabile bu ıssız çölde yaşayıp dururken zamanın birinde çölün diğer bir ucuna ikinci büyük bir kabile gelmiş. Vakit vakit birbirile temas eden bu kabileler o kadar dost olmuşlar ki, âdeta kız alıp vermek suretile de bir kabile haline gelmişler. Çöldeki eski kabile reisinin gayet güzel bir kızı varmış, bu kız koynunda bir yılan beslermiş, bu güzel kıza günün birinde gelip sonradan oraya yerleşen kabile reisinin oğlu âşık olmuş, kız da oğlanın aşkına mukabele etmiş, fakat kızın babası sonradan gelen kabile mevki ve şeref itibarile kendinden dun olduğu için kızını vermemiş, çünkü hâlâ çingene türesinde kız kendi ailesinden daha küçük bir aileye verilmez.

Birgün kızla oğlan anlaşmışlar ve babalarının memleketlerinden kaçmışlar. Geceli gündüzlü bir hayli yol yürüdükten, birçok şehirler ve köyler atladıktan sonra gele gele Safranbolunun «Cemil» ovasına gelmişler. O zaman bu ovanın bir tek sahibi ihtiyar bir adam varmış. Bu adam gayet mutekif, kimse ile temas etmez, bir çadırda kendi kendine yaşarmış. Bu iki genç bir gece bu ihtiyarın çadırında misafir olmuşlar, çadırda sabahleyin kız kalktığı zaman bakmış ki kocası ölmüş, kızcağız ağlamış, sızlamış, bağırmış, çağırmış, para eder mi? O sırada orada bir yılan peyda olmuş ve lisana gelerek:

— Ben seni seviyordum, sen

san işte birgün böylesine tesadüf edersin.

Sarpa sarmak — Tehlikeye düşmek, tehlikeli yere gelmek, güçlüğe uğramak: *Havadis fena, demek ki işler bundan sonra sarpa saracak ha; hava döndü, işimiz eskisi gibi düzgün gitmiyor, vaziyet sarpa sarmadan bir yakayı kurtarırsak şükretmeli.*

Sarı çıyan — Çıyana benziyen sarı adam: *Şu sarı çıyandan hiç fenalık ummazken o da bak neler yaptı.*

Sarı kız — Altın lira: *Sarı kızı hiç gördün mü sen, onun alımı karşısında mukavemet edecek adam tanımıyorum; sarı kızı sok koynuna, onun ötesini düşünme.*

Sarmaşdolaş — Boyun boyuna, göğüs, göğüse, yüz yüze gelmek: *Birdenbire karşı karşıya gelince sarmaş dolaş oldular. o manzarayı görseydin eminim, müteessir olurdun; durun bakalım çocuklar, kırk yıldır birbirinizi görmemiş gibi sarmaşdolaş olacak ne var?*

Sarsak pursak — Titriyerek, eli yaraşmıyarak, aklı ermiyerek : *Sarsak pursak uğraşıp bir şeyler ortaya koymak istiyor, ne yapsın; sarsak pursak halinle sen bu güç işi başarayım dersen aldanırsın.*

Satmak — Yolda arkadaşından ayrılmak, arkadaşını bırakmak, savuşmak, aldatmak: *Haberim olmadan beni bir pula satmağa kalktın ha, peki senin de alacağın olsun; dün beni sattıktan sonra nerelere gittiğini, neler yaptığını işitmedim sanma; onu da, beni de satmak niyetindesin galiba.*

---

benim üzerime bu oğlanı sevdin ve beni bırakarak babanın memleketinden kaçtın, nihayet seni araya araya buldum ve âşıkını ben öldürdüm. Kız sevgili yılanı görünce çok sevinmiş ve eski âşıklısını unutmuş. yılan da bir silkinmiş, arslan gibi bir delikanlı olmuş. İhtiyar buracıkta bu iki gencin nikâhlarını kıymış ve malik olduğu o koca tarlaları, bunları evlât ederek kendilerine vermiş. Gel zaman git zaman birgün kız oğlana:

— Sen neden yılan oldundu, diye sormuş. Oğlan:

Kıraç tarlada bol bol biten yuvarlak bir otu göstererek:

— Bu otun üzerinden atladım da ondan.

Demiş. O gündür bu gündür çingeneler hâlâ bu yılan otunun üzerinden atlamazlar. Çingenelerin nikâhını bugün de gene yalnız başına «çeribaşı» kıyar. İşte bu yılan otu masalı mükemmel bir çingene efsanesidir. **Mehmet Enver**

Savurmak — Yüksekten atmak, mübalağa etmek, yalan söylemek: *Etrafta kimse yokken savur bakalım; mademki meydanı boş buldun, savur savurabildiğin kadar; senin neler savurabileceğini benim kadar kimse tahmin edemez.*

Selman etmek — Dilenmek, sadaka istemek, avuç açmak: *Pazar günü Sirkecide kaz Ömerin oğluna rastladım, zavallı baktım ki selman ediyor, doğrusu içim sızladı; bu partiyi de kaçırırsak selman etmekten başka çaremiz kalmaz.*

Sen sen ol — Ebede kadar, ömrün oldukça, ömrünün sonuna kadar: *Sözlerimi sen sen ol, hatırından çıkarma; sen sen ol böyle sözlere inanma.*

Senli benli — Resmiyetsiz, teklifsiz, hususî, laübâlî: *Her sakallıyı baban sanıp senli benli olmağa kalkarsan uğramadığın zarar kalmaz; senli benli olduğun kimselerin ne mahiyette olduğunu öğrendinse diyecek yok; senli benli konuştukların arasında en ziyade güvendiğim odur.*

Sepetlemek — Koğmak, uzaklaştırmak, istiskal etmek, def ve tart: *Verdiğin izahat senin de sepetlendiğini gösteriyor, demek nihayet bu da başına geldi; uzun uzadıya oturup dırıltı dinlemektense sepetlemek daha iyi olur; âdet etmiş artık, sepetlemediği kimse kalmayacak bu gidişle.*

Sepet havası çalmak — Koğmak, istiskial etmek: *Kalk gidelim, fazla durmağa gelmez, sepet havası çalmağa başladı; usandım artık, sepet havası çaldım, yine anlamadı, ne yapayım ki iz'acından kurtulayım bilmem ki.*

Sepette pamuk olmamak — İrfansızlık, idraksizlik, bilgisizlik, akılsızlık: *İşlerin bu rengi ve şekli alacağı zaten malûmdu, adamlarının sepetlerinde pamuk olmazsa ne kadar çalışsalar zarardan başka de yapabilirler; sepetinde pamuk var mı, yok mu, sen ona bak, bundan ötesi kuru lâftır.*

Sergi olmak — Yayılmak, yorulmak, kuvvetten düşmek: *Dün akşama kadar yürü babam yürü, yol bir türlü bitmez, nihayet karanlık bastıktan sonra eve geldik, geldik ama hepimiz bir sergi olduk.*

Sermayeyi kediye yükletmek — Kaybetmek, elden çıkarmak, iflas etmek, zarara uğramak: *Gördün mü hayırlı gidişi, böylelikle çok sürmez sermayeyi kediye yükletirsin; merak etme, o da yakında sermayeyi kediye yükleteceğini biliyor, fakat ne yapsın ki buna mani olacak bir çare bulamıyor.*

Serpintiye uğramak — Zarar görmek, acı çekmek, çaresiz kalmak: *Dik-*

kat et, serpintiye uğrarsan yardımına koşan bulamazsın; şuradan bir serpintiye uğramadan geçersek bahtiyarız.

Set çekmek — Engel olmak, önüne geçmek, yaptırmamak, işletmemek, kazandırmamak: *Kısmeti bol olduktan sonra ne yaparsan yap, istersen set çek, o yine alacağını alır; mademki öyle istiyor, kendini üzüp set çekme, istedeği yere gitsin.*

Sıcak yüzlü — Tatlı, çekici, ruhlu: *O kadar sıcak yüzlü bir çocuk ki, insan ilk görüşte bile yabancılık hissetmiyor; sıcak yüzlü adamın hali başkadır.* Bu tâbir «sıcak kanlı» şeklinde de kullanılır: *Görür görmez insan derhal ısınıyor, o kadar sıcak kanlı bir genç.*

Sıcağı sıcağına — Hemen, şimdi, acele: *Verdiğim paranın fazla olduğunu anlayınca sıcağı sıcağına gidip işi anlattım, fakat bir kere olan oldu, giden geri gelir mi hiç; sıcağı sıcağına yaparsan bu iş olur, aksi halde ümidi kesmeli.*

Sıfırı tüketmek — Tahammülü kalmamak, kuvvetsiz düşmek, ölmek, iflas etmek: *Yakında biz de sıfırı tüketeceğiz galiba; kafana bir sandalye inersem oracıkta sıfırı tüketirsin; haberin var mı Osmanın moruk sıfırı tüketmiş.*

Sık boğaz etmek — Dara getirmek, cebir, tazyık: *Can burnuma geldi, adam bu derece sık boğaz edilir mi; ne kadar sık boğaz edersen et cepte para olmadıktan sonra ne alırsın; faydası olursa sık boğaz edersin, fakat ben bundan fayda ummam.*

Sık dokumak — İşin esasını, temelini, başlangıcını araştırmak, evvelini ve sonunu düşünmek, teferruatını karıştırmak: *Sen de o kadar sık dokumağa kalkma, sonra yine meseleyi alevlendirirsin; bu kadar sık dokuyup sanki eline ne geçireceksin; sık dokuyalım diye ötesini berisini karıştırdık, işin altından çapan oğlu çıktı.*

Sıratı geçmek — Korkuyu atlatmak, tehlikeden kurtulmak, selamete çıkmak: *Hele bir sıratı geçsek, oradan ötesini düşünmeğe lüzum kalmaz; gayret edin, sıratı geçtikten sonra artık istediğinizi yaparsınız.*

Sırık gibi — İnce uzun: *Şu çocuğa bak, sırık gibi.*

Sırıklamak — Kaldırmak, götürmek, çalmak, aşırmak: *Yine birşey sırıklamak istiyorsan başına geleceği düşünüp yapacağını öyle yap; nazlanıp durma, sen sırıklamazsan bunu kim taşıyacak.*

Sırt sırta vermek — Dayanmak, yekdiğerinden kuvvet almak, birbirine yardım etmek: *Pek âlâ etmişler, sırt sırta verip işlerini yoluna koymakta fenalık tasavvur etmeği abes bulurum; annemin de-*

diği gibi sırt sırta verirsek ikimiz de kurtuluruz, yoksa senin de benim de tutunmamıza imkân kalmaz.

Sırtı yufka — Elbisesi eski, üşüyecek surette giyimli: *Zavallının sırtı yufka, onun için bu günlerde evden dışarı çıkmağa pek cesaret edemiyor; sırtı yufka olan işte böyle bizim gibi soba başından kalkamaz.*

Sırra kadem basmak — Kaybolmak, saklanmak, görünmemek, bulunmamak: *Kaç zamandır nerelerdesin, sırra kadem bastın birdenbire bir yere kapanıp kaldın; işte o gündenberi o da sırra kadem bastı, bir daha ne kendini gören, ne sesini işiten oldu.*

Sıvamak — İtham ve iftira etmek, lekelemek, kara sürmek: *Kimi görse derhal sıvamağa başlıyor, Allah böyle adamın şerrinden saklasın; sana da birgün sıvarlar merak etme, o zaman yaptıklarının cezasını çektiğini anlarsın ama iş işten geçmiş olur.*

Sıvırya — Ağız ağıza dolu, lebalep, alabildiği kadar: *Sıra sıra işportalar dizilmiş, hepsi sıvırya balık, her işportanın başında bir kaç müşteri pazarlıkla meşgul, hasılı orası da bir âlem.*

Sızdırmak — Para koparmak, arzuya muhalif olarak para çekmek: *Kimin sızdırdığını bilsem gidip ben de ona müracaat ederdim; gırtlağımıza kadar borç içindeyiz, artık kimseyi sızdırmağa da cesaretimiz yok, böyle ne olacak halim bilmem.*

Sifos — Yok, bitti, kalmadı: *Sifos diyoruz, daha anlatamadık mı; bu son el işte haydi sifos.*

Sigaya çekmek — İstintak ve isticvap etmek: *Şimdi bizim halimize gülüyorsun ama, birgün senin de sigaya çekileceğini unutma; kendi halini unutuyor, bizi sigaya çekmeğe kalkıyor, ne acaip şey?*

Sinek avlamak — İşsiz kalmak, işsiz oturmak, çalışacak fırsat ve zemin bulamamak: *Dükkânda akşama kadar sinek avlıyoruz, siftah etmeden kepenkleri indiriyoruz; zamanın icabı böyle, hergün gelip burada sinek avlıyoruz, sonra akşam üstü kollarımızı sallaya sallaya eli boş dönüyoruz.*

Sinek kaydı — Pürüzsüz, parlak, cilâlı: *Cuma günü kömürcünün oğlan bir güzel sinek kaydı tıraş olmuş Yenikapıda rum kızlarının peşinde dolaşıyordu.*

Sineye çekmek — Ses çıkarmamak, sabır ve tahammül göstermek, kabul etmek: *Elverir artık, her yaptığını sineye çeke çeke tahammülüm tükendi; peki öyle ise, bu zararı da sineye çekelim, fakat bir daha böyle dikkatsizlik istemem.*

Sipsi — Cıgara: *Uzat bir sipsi bakalım, karşında şöyle bir tüttüreyim.*

Sipari — Ücret, oyun, çalgı gibi işler için düğün sahiplerinden alınan para: *Dün akşam aldığın sipsiden bir parça bize tattırmazsan alacağın olsun; sipsi dediğin kaç para be, ağza alıp söylemeğe değse bari*

Sivil — Yalın ayak,ceketsiz, baş açık; *Bir hafta oluyor dut bahçesine gittik, hepimiz akşama kadar sivil oturduk, öyle bir zevk çıkardık ki; bildiğin gibi oraya sivil gidilmez.*

Sivrilmek — Meydana çıkmak, mevki, para, şöhret sahibi olmak, tanınmak, yetişmek: *Çalışıp çabaladı, nihayet sivrilmeğe muvaffak oldu.Allah daha âlâ etsin; ne kadar sivrileceğim diye uğraşsan, eğer kısmet değilse bir adım ileri gitmek kabil olmaz; ummadığın taş baş yarar derler, bu çocuktan da hiç birşey beklemezken bak nasıl sivrilip kalktı.*

Sivri akıllı — Garip düşünceli: *Onun sözile hareket edecek olursan sana da sivri akıllı demekten başka çare kalmaz; nerede rast geldin bu sivri akıllıya, o yanında oldukça arkan yere gelmez.*

Size hilâf olmaz — Size yalan söylenmez, siz aldatılamazsınız, doğru söylüyorum, söylediğime inanınız: *Vallahi kardeşim size hilâf olmaz, söylediklerim birer birer çıktı, beni dinlemedi ama kendi de nihayet süründü.*

Sofrası meydanda — Cömert, âlicenap: *Dediğin doğru, hergün sofrası meydanda, herşey söylenir, fakat adamcağıza hasis demek kimsenin aklından geçmez.*

Sokak süpürgesi — Daima gezen, dolaşan, eteği düşük, sürtük: *Kadın diyince hatırıma daima sen gelirsin, hergün kırk kapının ipini çeken sokak süpürgelerine kadın mı denir?*

Solda sıfır — Hiç, manasız, kıymetsiz, ehemmiyetsiz: *Emin ol solda sıfır bile bence ondan daha kıymetlidir; daima solda sıfır gibi beni hiç saymaz geçersin, bu hal artık gururuma dokunuyor; geç onu geç, solda sıfır mübarek.*

Soluk soluğa — Yorgun, argın, kan ter, meşakkat içinde, acele ile, hemen: *Soluk soluğa çocuğu koşturdum, olanı biteni derhal kocasına haber verdim; günah canım. adamcağıza bak zaten soluk soluğa, bir de şimdi sen istasyona koşturursan düşün ne hale gelir.*

Soluk aldırmamak — Meydan ve fırsat vermemek, vakit geçirtmemek, derhal, hemen, şimdi, acele olarak: *Dur biraz dinleneyim, yok soluk aldırmamak niyetinde isen buna gelemem; sabahtanberi*

bir dakika olsun soluk aldırmadın, bari yemekte rahat ver; evde oturduğun günler âdetindir, bana hiç soluk aldırmazsın.

Soluğu dar almak — Heyecana kapılmak, zahmet ve meşakkat çekmek, fırar, kurtuluş: *İşte o gün soluğu dar aldım sizde; sıkışıp kaldım köşede, ne sağa ne sola dönmek kabil değil, bereket versin önümdekiler o sırada biraz aralandı, ben de hemen kendidimi attım, soluğu yan sokakta dar aldım*.

Soluğu bağdatta almak — Kaçmak, uzaklaşmak, kurtulmağa çalışmak: *Meğer haftalardanberi zavallıyı sıkıştırıyorlarmış, bakmış ki olmıyacak, o da ne yapsın, soluğu bağdatta almış, o suretle serbestlemiş*.

Solutmaz sancı — Nefes aldırmıyan iş, bıktıran, usandıran, sıkıştıran hareket: *Ne zaman senin dırdırından kurtulacağım bilmem ki, solutmaz sancı gibi bir dakika durmadan başımın etini yemekle meşgulsün; çocuk mu, yoksa solutmaz sancı mı, ne olduğunu ben de anlamadım gitti; o da birader solutmaz sancıya benziyor*.

Somurtkan — Asık yüzlü, muğber, dargın, mükedder: *Somurtkanlığın lüzumu yok, buraya senin suratını çekmek için değil, eğlenmek için geldik; hoşlanmadığım biri varsa o da şu somurtgan kızdır*.

Son kerte — Son nokta, nihayet, uç: *İş son kerteye gelince sen harekete geçiyorsun, onu evvelden düşünüp icap eden tedbirleri almalı ki, böyle dara gelmiyesin; yapacağını yap, hazırlığını bitir, son kertede beni burada oyalarsan kızarım*.

Sonrası sağlık — Arkası yok, ehemmiyetsiz, boş, zararsız: *Sonra sonra diyip duruyorsun, ne olacak sonrası sağlık işte; aldırma canım, sonrası sağlık diyip işi bitir*.

Sonradan görme — Türedi, şımarık, yüzsüz, pespaye: *Dikkat et, ben senin gibi sonradan görme değilim, öyle olur olmaz şeylere aldırmam; ne olacak sonradan görme değil mi, yapacağı nihayet bundan ibarettir*.

Sonunu düşünmek — Uzağı görmek, ihtiyat etmek, teenni ve mülâhaza ile hareket etmek: *Darılırsın söylersem, fakat darılma, işin sonunu düşünmeden ulu orta gidersen birgün karaya oturursun; ibret al, sonunu düşünmeden eline geçeni sarfedenin hali böyle olur*.

Souunu getirmek — Muvaffak olmak, işi başarmak: *Haydi bakalım, şimdilik pek âlâ, yalnız başladığın gibi sonunu da getirmeğe çalış, asıl o zaman herkesin takdirini kazanırsın; tuttuğu yol*

dedikleri gibi fena sayılmazdı, lâkin nedense sonunu getiremedi, tabiatile her kafadan bir ses çıkmağa başladı.

Soyulmuş sovana dönmüş — Hiç birşeyi yok, çıplak, malsız, parasız: *Dünya birbirine girse haberimiz olmuyor, dün gece Mısır çarşılı Veli beyin köşküne hırsız girmiş, ne buldisa alıp götürmüş, zavallılar şimdi soyulmuş sovana dönmüşler, öyle acıdım ki.*

Soyu sopu belli — Asil, kibar, mevkili, nesli temiz: *Kadının fena yola sapacağını pek ummuyorum, çünkü ne idiği belirsiz değil, bilâkis soyu sopu belli, kimbilir insan oğlu bu.*

Sökülmek — Para vermek, cüzdanı boşaltmak, ceptekini sarfetmek: *Gürültü, patırdı çıkarmaktansa sökülmeğe razı olduk, ne yaparsın; serde toyluk, kabadayılık var, fiyakayı bozmağa gelmez, onun için çaresiz söküldük, üstümüzde ne varsa hepsini verdik.*

Sökmemek — Geçmemek, para etmemek, kıymetsizlik: *Yavaş gel ağabey, dediğin burada sökmez; uzatma, palamarı çözmeğe bak, eskisi gibi caka satmak istiyorsan söker mi aramızda?*

Sökün etmek — Görünmek, gelmek, meydana çıkmak, yakınlaşmak: *Bir de baktım ki nazeninim köşe başından sökün etti, o vakit sen Cevattaki hali görseydin gülmekten bayılırdın; alay öteden sökün edince ortalık birbirine girdi, ne nizam kaldı, ne sıra.*

Sövüşlemek — Sızdırmak, aldatmak, hileye düşürüp para almak: *Maşallah işi ilerletmişsin, demek sövüşlemeği sen de öğrendin, o halde bundan sonra kendimizi koruyalım; işi gücü rastgeldiğini sövüşlemek, bu böyle giderse başına bir ceza geleceği muhakkak.*

Söz ayağa düşmek — Herkesin işe karışması, alâkadar olanın ve olmıyanın bir işle meşgul olması: *Baktım ki söz ayağa düşmüş, şu halde çekilip gitmek daha muvafıktır dedim; sözü ayağa düşürmeden meseleyi halledersen ne âlâ, edemezsen bırak ken di keyfine.*

Söz atmak — Takılmak, sırnaşmak, tecavüz etmek: *Söz atmak eskiden İstanbulda âdetâ moda halini almıştı, fakat şimdi bu neviden ahlaksızlığa nadir rastlanıyor; söz atmakla eline ne geçecek sanki; Kuşdili dedin mi söz atmağı da beraber hatırlamalı.*

Söz ebesi — Bilgiç, geveze, malûmatlı görünmeğe çalışan: *Oturduğumuz müddetçe bize birtürlü konuşmak sırası vermedi, ne kadar söz ebesi olmuş o kızcağız; söz ebeliğini bırak, uslu terbiyeli oturacaksan otur.*

Söz götürmez — Tam yerinde, haklı, itiraz olnnmıyacak mahiyette:

Kararlaştırdığımız gibi yapacak olursan işin söz götürmiyeceğini o da anlar; mırıldanmağa, kıvranmağa lüzum yok, bunun söz götürmiyeceğini sen de pek âlâ takdir edersin.

Söz kavafı — Çok söz söyliyen, ukala, geveze: *Oraya kadar hiç gitmek istemiyorum, yine o söz kavafı ile karşılacağız, o söyliyecek, biz susup dinlemeğe mecbur olacağız.*

Sözü yabana atmak — Dinlememek, ehemmiyet vermemek, aldırmamak, kulak asmamak: *Yok, bu sözü pek yabana atmıyalım, adamın bu noktada haklı olması ihtimali var; sözü o kadar yabana atılacak kimse değil ama, felek bir kere düşürmüş.*

Sözüm ona — Buraya ait dağil, buradan dışarı, haşa: *Kardeş oda sözüm ona bilmem neyi karıştırıyor.*

Sözüne söz — Her söylenene cevap, her söze mukabele: *Senin bildiğin gibi altta kalacak adam değilim ben, sözüne söz, artık canının istediğini, ağzına geleni söylemezsen insan değilsin.*

Sucuk kesilmek — Islanmak, yağmura tutulmak: *Geçen cuma arkadaşlar gelmişlerdi, şöyle bir Göksuya doğru uzayalım dedik, birdenbire hava karardı, derken bir yağmur boşandı, kaçacak, korunacak yer yok, hepimiz eve gelinciye kadar sucuk kesildik; vah vah, şemsiyen de yoktu, galiba sucuk kesildin, yağmur geçinciye kadar bari bir yerde otursaydın.*

Suya sabuna dokunmamak — İlişmemek, incitmemek, zarar vermemek: *Kendi köşemizde suya sabuna dokunmadan sessiz, sadasız çalışmağı tercih ediyoruz; yavrum sen de az değilsin, bırak herkesi kendi haline, suya sabuna dokunup zarar görmek iyi mi?*

Su gibi — Serin, akıcı, selis, bir hamlede, tereddütsüz: *Her eline aldığı kitabı yüzünden su gibi okuyor; birader mübarek su gibi ezberlemiş.*

Sudan cevap — Baştan savma söz, boş, ehemmiyetsiz: *Israr etmeseydin oraya kadar gitmezdim, çünkü sudan bir cevap alacağımızı aşağı yukarı tahmin ediyordum; sudan cevap verme, bildiğin gibi bu pek ehemmiyetsiz mesele değil.*

Su götürür — Kaldırır, tahammül eder, tevili kabil: *Bu hareketin su götüreceğini sanıyorsan yanlış düşünüyorsun; yaptığının su götürür yeri varsa söyle; bu da su götürür dersen aşkolsun.*

Su katılmamış — Halis, karışıksız, hilesiz, terbiye görmemiş, işlenmemiş: *Hiç su katılmamış olduğu sözlerinden belli; bu su katılmamış herifi evine alıp ne yapacaksın; bunun su katılmamışını bulayım dersen, hiç arama, nafile yere yorulmuş olursun.*

Sunturlu — Kuvvetli, zorlu, gösterişli: *Gördünüz mü işte sunturlu be-*

lâya bu defa da çattık, şimdi ne yapacağız; bunlar da birşey mi âcaba, biz ne sunturlu âlemler gördük, hey gidi günler hey; şöyle böyle diyorsun ama, birgün bir sunturlusuna rastlarsın, sonra başın cezaya girer.

Suyu sert — Tabiati şiddetli, mizacı hiddetli: *Hiddetlenecek birşey mi söyledim sana şimdi yahu, böyle birdenbire köpürecek ne var, amma suyu sert adamsın; yola çıkmadan konuşalım, ben suyu sert bir adamım, bana uyarsan iyi bir yolculuk yaparız, yoksa aramızda kavga çıkar.*

Sular kararırken — Akşam olurken, güneş batarken, geç vakit: *Oğlanı merak etmeğe başladım, sular kararırken belki gelir dedim, fakat yine gelmedi; sular kararırken böyle nereden teşrif; sular kararırken pencerenin önünde oturacak ne var, git mutfağın işini gör.*

Sulu — Yapışık, yılışık, utanmaz: *Ne dedin, o sulu da içimize katılacak mı, o halde ben bu işte yokum; mübarek sulu mu sulu.*

Sulanmak — Yılışmak, yapışmak, terbiyeyi bozmak, taşkınlık etmek, yüzsüzlük etmek: *Meclisimize alacağımız adamlara dikkat edelim, içimizden biri sulanacak olarsa ağzımızın tadı kaçar; dur çocuk, sen hiç sulanmadan duramaz mısın, daha fazla sulanırsan dayak yersin, haydi aklını başına topla*

Sular kırılmak — Hava ısınmak, soğuk azalmak, itidal: *Sabahleyin kalktım, baktım ki sular biraz kırılmış, bundan cesaret alarak çamaşır yıkamak istedim, fakat aldanmışım; acelen ne, ne oluyorsun, dur biraz sular kırılsın, öyle sokağa çıkarız.*

Suyunu çekmek (suyu çekilmek) — Bitmek, nihayete ermek, kalmamak, tenhalaşmak, muattal kalmak: *Paralar suyunu çekince beğenmediğin yerlere düştün, görüyorsun ya, hiç bir şeye gururla bakmağa gelmez; ne oldu buralara, suyu çekilmiş değirmene dönmüş.*

Suyunca gitmek — Başkasının isteğine göre hareket etmek, başkasına uymak, mümaşat: *Her zaman senin suyunca gidersek bizden memnun oluyorsun, biraz başka türlü hareket edersek derhal surat asıyorsun; emir bir değil ki, kimin suyunca gideceğimi ben de şaşırdım; suyunca gitmediğimiz kimse yok, fakat yine bir türlü bizden memnun olmıyorlar; gönlünü yapmak için işte daima suyunca gidiyoruz, daha ne istersin?*

Surat asmak — Darılmak, muğber olmak, yüz vermemek: *Sabahtanberi suratı asmış oturuyorsun, yine maksadın nedir, anlayalım*

da ona göre hareket edelim; surat asmakla beni korkutacağını zannetme.

Suratına lanet — Yüzüne lanet olsun, yüzünü görmiyeyim: *Bahsetme ondan, suratına lanet, bir kere görsem artık bir ay işim doğru gitmez.*

Suyuna tirit — Sade, tatsız, yağsız, gıdasız, ehemmiyetsiz, uzaktan çöplenmek, yarım yamalak, azla kanaat: *Dünya bu, suyuna tirit geçinip gidiyoruz; yaşamak dedikleri böyle suyuna tirit geçinmekse yuh olsun böyle hayata.*

Suyuna pirinç salınmamak — Güvenilmemek, itimat olunmamak: *Yok dostum, onun suyuna piriç salınmayacağını takdir etmiyecek yaşta değiliz; yanıldık, suyuna pirinç salınamıyacağını düşünemedik.*

Süngüsü ağır — Hoş değil, sevimsiz, kanı sıcak olmıyan: *Hakkın var, pek süngüsü ağır bir kadın, bir dakika konuşsa insana sıkıntı geliyor; süngüsü ağır olunca kimse yanına yaklaşamaz adamın.*

Süngüsü düşük — Zaif, biçare, gösterişsiz, kıyafetsiz: *Vah vah, zavallı kız o süngüsü düşük adamla ne yapacak acaba; artık onun da süngüsü düşmüş, acınacak hale gelmiş.*

Süklüm püklüm — Hissedilmeden, anlaşılmadan, sessiz, gösterişsiz, kenardan: *Niçin öyle süklüm püklüm oturuyorsun, kalk biraz gez, hava al; süklüm püklüm geldi, kendini belli etmeden aramıza karıştı.*

Süpürge hesabı — Dayak: *Sen süpürge hesabı dedikleri şeyin ne olduğunu bilir misin; ne oldu, işi halletmek için galiba süpürge hesabına baş vurmak lazım gelecek.*

Sürüye katılmak — Yetişmek, büyümek, meydana çıkmak, mevki sahibi olmak: *Hiç ummadıklarımız sürüye katıldı, bizimkiler o kadar ihtimama rağmen birşey olamadılar; çok şükür evlâdımın sürüye katıldığını ölmeden gördüm; bir kere büyüyüp sürüye katıldığını görsem, gözü açık gitmezdim.*

Süt kuzusu — Pek genç, toy, tecrübesiz: *Ben o genci hiç bilmezdim, geçen gün tanıdım, anladım ki süt kuzusu gibi birşey; sanki süt kuzusu imiş gibi neler yapıyor.*

Süt limanlık — Sâkin, sessiz, gürültüsüz: *Bu kadar gürültü, patırdı, gidiş, geliş, hasılı bir kaynayıştır gittiği halde gazetelere bakarsan gûya süt limanlık, ortada hiç bir hareket yok sanırsın.*

Sütü bozuk — Soysuz, mayasız, ahlaksız: *Gelinimiz evldâdımız demek-*

Mehmet Halit